

Pyhä kansallinen historia ja sen myyttien purkaminen

■ Tarja-Liisa Luukkanen

Uskonnollisen fundamentalismin synty 1800-luvun Suomessa ei ole ilmiönä yleisesti tunnettu. Kyseessä oli uskonnollisen eliitin, professoreiden, piispojen ja sittemmin teologisen tiedekunnan koulutuksen kautta suomalaiseen papistoon levinnyt beckiläisyydeksi kutsuttu raamattuteologia. Herännäisyyden hajaannuksen yhteydessä, kun herätysliikkeen johtajuuskonflikti otti liikkeen johtajuuden takaisin maallikoille, herännäistaustaiset papit löysivät teologisen oppi-isän Saksasta.

Johan Tobias Beck oli nimitetty Tübingenin yliopistoon dogmatiikan professoriksi ja konservatiiviseksi vastapainoksi kriittiselle raamatuntutkimukselle. 1850-luvun alkuvuosina hänen oppilaanaan oli opettaja ja pappi Alfred Kihlman, sittemmin merkittävä suomalainen talousvaikuttaja. Opiskellessaan 1840-luvulla teologiaa Kihlman oman kertomansa mukaan etsi vastausta kysymykseen ”mistä löytyy sydämen tosi rauha”. Kurjiksi kutsumiensa Helsingin yliopiston professorien opetuksesta sitä ei löytynyt, mutta Saksasta se löytyi. Kihlmanin rooli raamattufundamentalismin tuomisessa Suomeen oli merkittävä; Viljo Rasila ja Eino Murtorinne ovat kutsuneet häntä Beckin näkemysten esitelijäksi Suomessa.

Mitä oli beckiläisyys? Muistelmissaan, kuvattaessa vuonna 1941 kuollutta Jääsken beckiläistä kirkkoherraa, dosentti Pauli Huuhtanen on huomauttanut beckiläisten uskoneen, että Raamattu muodostaa teologisen järjestelmän, jonka varaan voitiin rakentaa kristillinen uskonoppi ja etiikka ottamatta huomioon kristillisen opin kehitystä tai filosofis-tieteellistä maailmankatsomusta. Lyhyt kuvaus on erittäin osuva. Suo-

malaisessa beckiläisyys ei ollut tieteellinen koulukunta, vaan uskontiedon koulukunta. Tämän uskontiedon ajateltiin löytyvän suoraan Raamatusta, jolloin historia tai filosofis-tieteelliset kysymykset olivat uskonto-ilmiön selittämisessä ja uskontulkinnassa toisarvoisia. Tämän uskontiedon metodin kuvasi väitöskirjassaan suuntaukseen nuoruudestaan saakka kuulunut Erkki Kaila, myöhempi piispa ja arkkipiispa. Sen mukaan uskonnollinen tieto on uskoa, joka syntyy uskosta.

Suomen 1800-luvun tilanteessa beckiläinen raamattufundamentalismi oli uskonnollisen eliitin reaktio modernisoituvaa ja sekularisoituvaa yhteiskuntaa vastaan. Se oli myös perinteisen sääty-yhteiskunnan puolustamista; kritisoitiin uskonnon nimissä kaikenlaisia ”uutuuksia”, jotka olivat hajottamassa ja muuttamassa perinteistä sääty-yhteiskuntaa. Beckiläisyydellä oli kuitenkin myös kansalliseen historiaan ja suomalaiseen oppihistoriaan liittyvä vaikutuksensa. 1900-luvun vaiheen molemmin puolin määriteltiin, mitä ja millaista suomalainen yliopistoteologia oli ollut 1800-luvulla. Näin synnytettiin Oikean teologian myytti. Yllättävää kyllä, tämän myytin keskeinen muotoilija oli historian professori Ernst Gustaf Palmén. Hänen kuvauksensa mukaan tieteellisesti merkittäviä 1800-luvun teologeja olivat suomenkieliset ja herännäistaustaiset tai näihin kumpaankin myönteisesti suhtautuneet teologit. Rationaalista tutkimusotetta tavoitelleet ja tieteellistä uudistumista edustaneet, erityisesti ruotsinkieliset teologit leimattiin tieteellisesti merkityksettömiksi. Teologian tieteellisen tason kohoaminenkin oli Palménille ”herännäisyyden” ansiota.

1900-luvun alkuvuosina tehtyjä tulkintoja, jotka eivät perustuneet tutkimukseen, vaan olivat nationalistista myytinrakennusta, toistettiin sittemmin vuosikymmenestä toiseen. Näin kuva 1800-luvun yliopistoteologiasta muodostui 1900-luvun alussa luodun myytin mukaiseksi, kun myytin olemassaoloa ei tunnustettu, eikä tutkittu alkuperäislähteistä, olivatko myytin sivuuttamat ruotsinkieliset (ja myytin näkökulmasta väärää uskonuuntaa edustaneet suomenkieliset) teologit tieteellisesti merkityksettä. Lauantaseuran intellektuellipiiristä tulikin kaksi teologian professoria, jotka eivät ole olleet merkityksettä, vaikka Oikean teologian myytti ignoroisi heidät vuosikymmenestä toiseen. Bengt Olof Lille toi Saksan-matkansa tuliaisina historiallisen tutkimusotteen ja historian opetuksen Helsingin yliopiston teologiseen tiedekuntaan. Teoreettisen filosofian dosentti Axel Adolf Laurell sai nimityksen dogmatiikan professoriksi vuonna 1836, sen jälkeen kun pienessä teologisessa tiedekunnassa kaksi henkilöä oli onnistunut hylkäämään hänen ensimmäisen, vastaväittäjän jo hyväksymän, väitöskirjansa.

Olen aate- ja oppihistorian väitöskirjassani tarkastellut rinnakkain Laurellia, hänen ajatuksiaan ja toimiaan, sekä Oikean teologian myytin rakentamista, myytin, joka piti häntä väärän teologian edustajana. Jos halutaan ymmärtää Suomen 1800-lukua, luterilaista kirkkoa ja papistoa, joka sai tiedollisen koulutuksensa teologisessa tiedekunnassa, sekä uskonnollisten tahojen suhtautumista yhteiskunnallisiin muutoksiin, ei voida etukäteen valiten jättää tutkimatta tiettyjä menneen ajan toimijoita ja vaikuttajia. Juuri näin toimittiin osana kansallista, nationalistista myytinrakennusta 1900-luvun alkuvuosina.

Äskettäin edesmennyt, palkittu ja kansainvälisesti tunnettu Uuden testamentin eksegeetiikan professori Heikki Räisänen ja suomalaiset raamatuntutkijat tieteellistivät kristinuskon pyhän kirjan tutkimuksen Suomessa. Räisäsen viesti oli, että jos halutaan tehdä tieteellistä raamatuntutkimusta, Raamattua on tutkittava tieteellisesti, tieteen metodein ja kriteerein. Sama pätee 1800-luvun suomalaisen teologian aate- ja oppihistorian tutkimukseen. Kummassakin

tapauksessa, raamatuntutkimuksessa ja teologian aate- ja oppihistoriassa, aiempi suomalainen tarkastelutraditio oli peräisin samasta lähteestä, herännäis-beckiläisestä raamattufundamentalismista.

Kirjallisuutta

Tarja-Liisa Luukkanen (2016): *Axel Adolf Laurell ja Oikean teologian myytti*. Diss. Acta Universitatis Ouluensis B 135. Saatavilla: <http://urn.fi/urn:isbn:9789526210773>.

Kirjoittaja on teologian dosentti, joka väitteli Oulun yliopistossa aate- ja oppihistoriasta.

PALKITTUJA

Suomalainen Tiedeakatemia on palkinnut emeritusprofessori **Markus Pessan** vuoden 2016 kunnia-palkinnolla. Hän on optoelektronikan ja puolijohdetutkimuksen kehittäjä. Pessa toimi Tampereen teknillisen yliopiston fysiikan professorina vuosina 1976–2008.

Helsingin yliopiston dosenttiyhdistys on valinnut vuoden 2016 dosentiksi Suomen ja Pohjoismaiden historian dosentin, yliopistonlehtori **Mirkka Lappalaisen**. Hän on tehnyt merkittävää työtä Ruotsin vallan aikaisen Suomen historian kartoittamiseksi ja tunnetuksi tekemiseksi myös suurelle yleisölle.

Helsingin yliopisto on myöntänyt J.V. Snellmanin nimeä kantavan tiedonjulkistamis-palkinnon ravitsemustieteen professori **Mikael Fogelholmille**. Hän on selväsanainen ja laaja-alainen ravitsemusalan asiantuntija, joka tulkitsee tutkimustuloksia ymmärrettäväksi. Hän jaksaa myös väsymättä puolustaa tieteellisen tiedon merkitystä ajoittain kiivaaksikin muuttuvassa ruokakeskustelussa.